

Nieuwe straatnamen in Loenen

In de nieuwe wijk Cronenburgh die aan de zuidkant van het dorp Loenen aan het ontstaan is, hebben de straten de namen gekregen van schilders en tekenaars, die in de Vecht- en Angstelstreek hun sporen verdiend hebben. De redactie van het jaarboekje van Niftarlake heeft een van de leden van de straatnamencommissie, Anthony Lisman, bereid gevonden korte levensbeschrijvingen van die kunstenaars met een voorbeeld van hun werk en, voor zover voorhanden, hun portret voor deze editie samen te stellen. Ieder van de nieuwe bewoners van de wijk ontvangt dit jaarboekje ten einde hen bekend te maken met de naamgevers van hun straat.

Nadat het college van B&W van de gemeente Loenen tijdens haar vergadering van 20 mei 2003 de samenstelling van een nieuwe straatnamencommissie had vastgesteld kwamen op 19 augustus de leden daarvan bijeen. De commissie bestond uit de heer C. Hulsman en mevrouw J. Jonker-Duynstee, beiden uit Vreeland, de heren W. Mooij en E. Munnig Schmidt uit Loenen en de heer A.J.A.M. Lisman uit Nieuwersluis. B&W had de commissie tot taak gesteld hen een voorstel te doen voor de namen van twaalf straten en twee paden in de nieuwbouwwijk Croonenburgh aan de zuidkant van het dorp Loenen.

Na een tweede bijeenkomst werd op 10 september 2003 aan B&W het voorstel gedaan om de straten te vernoemen naar kunstenaars, die in de afgelopen eeuwen de schoonheid van de Vechtstreek in potlood, inkt of verf hebben vastgelegd. De reden daarvoor is dat juist door hun werk het voor ons mogelijk is ons een voorstelling te maken van de wijze waarop de natuur, de bebouwing en het transport langs de Vecht zich ontwikkeld hebben.

Van sommige van deze kunstenaars, waarvan enkelen tot de beste van hun tijd behoorden, bestaan meerdere werken die binnen de gemeentegrenzen van Loenen vervaardigd zijn.

Opmerkelijk is dat hun namen slechts in beperkte kring bekend zijn terwijl hun werk wel grote bekendheid geniet. Een aardige bijkomstigheid is dat drie van de kunstenaars in Loenen gewoond hebben.

Voor de twee korte paden waren de namen Penseelpad en Burijnpad voorgesteld naar de gereedschappen die bij uitstek door schilders en graveurs ge-

bruikt worden. (Een burijs is een driezijdig metalen bijtelvormig staafje in een houten handvat waarmee de graveur groefjes kerft in de metalen drukplaat ten einde de tekening tot stand te brengen).

Geen van de voorgestelde kunstenaarsnamen was in de Vechtstreek eerder als straatnaam gebruikt. Om de namen van de straten gemakkelijk uitspreekbaar te maken nam de commissie passende achtervoegsels als weg, straat, hof, pad en laan die zich tevens zoveel mogelijk voegen bij het karakter van de straat.

Nadat de voorstellen door het gemeentebestuur waren overgenomen dragen de straten waaraan nu woningen worden gebouwd de volgende namen:

Stoopendaalweg, Lutgerslaan, Zegelaarweg, Bastertlaan, Roghmanlaan, Storckstraat, Jan de Beyerhof en Rademakerpad.

Wanneer het laatste deel van de nieuwe wijk in ontwikkeling wordt genomen volgen nog de Vinckeboonsweg, Bulthuisweg, Ligtelijnweg en Schutweg. De levensbeschrijvingen van de kunstenaars waarnaar die straten vernoemd worden volgen later.

Roelant Roghman (1627-'92)

De tekenaar/schilder Roelant Roghman is tot ver over de landsgrenzen beroemd geworden vanwege de door hem uitgebeelde grote kastelen in westelijk Nederland in het midden van de 17de eeuw. Op 14 maart 1627 werd hij in de Nieuwe Kerk te Amsterdam gedoopt. Zijn vader, Hendrick Lambertsz Roghman, werd bij zijn huwelijk met Maria Saverij 'plaatsnijder' (graveur) genoemd. Zij was een dochter van de schilder en tekenaar Jacques Saverij. Roelant, die niet zou trouwen, was het tweede kind in het gezin dat verder vier dochters zou tellen. Geertruyd Roghman, die een begaafd graveur werd, was zijn oudere zuster. In 1686, op bijna 60-jarige leeftijd, werd Roelant Roghman in het Oude Mannenhuis te Amsterdam opgenomen, waar hij ongeveer vijf jaar later overleed. Op 3 januari 1692 werd hij op het Amsterdamse Sint Anthonius kerkhof begraven.

Van Roghmans persoonlijke omstandigheden is bijzonder weinig bekend. Zo is niet bekend bij wie hij in de leer is geweest. Roghman zou aan een oog blind zijn geweest, maar of hij dat van jongsaf is geweest, of dat hem op latere leeftijd een ongeluk is overkomen, is niet bekend. Een portret, geschilderd door Gerbrand van den Eeckhout (1621-'74), maar dat zoek geraakt is, diende als voorbeeld voor de door Jan Stolker (1724-'85) vervaardigde tekening die hier is afgebeeld. (Afb.1) Deze tekening toont Roghman onmiskenbaar met één niet-ziend oog. Dat Roelant het topografisch tekenen al jong uitstekend beheerste blijkt uit zijn twee vroegst gedateerde tekeningen, van de Boomhuisjes in het IJ voor Amsterdam uit 1645 (in het Gemeentearchief Amsterdam). Hij

Afb. 1. Roelant Roghman, tekening door Jan Stolker (1724-'85) naar schilderij door Gerbrand van den Eeckhout (Coll. Prentkab. Univ. Leiden).

was ongeveer twintig jaar oud toen hij zich op weg begaf om kastelen in Holland en Utrecht uit te tekenen. Dat hij op zo'n jeugdige leeftijd zulke hoogwaardige tekeningen met grote documentaire waarde vervaardigde dwingt ieders bewondering af. De ruim 220 tekeningen, die circa 150 kastelen tot op de meest afgelegen plaatsten, vaak vanuit verschillende hoeken, weergeven, getuigen van een ongekennde virtuositeit in architecturale en landschappelijke weergave. Deze grote kasteeltekeningen zijn dus een jeugdwerk. Zij vormen niet alleen in het oeuvre van Roghman een hoogtepunt, maar kunnen tevens als onovertroffen worden beschouwd. Het lijkt niet onmogelijk dat de tekeningen waren bestemd voor de uitgave van een reeks gravures. Voor zover bekend werd slechts van de tekening van slot **Zuylen** aan de Vecht door Roghmans zuster Geertruyd (1625-'51/57) een gravure vervaardigd. Uit onderzoek is gebleken dat vrijwel alle tekeningen ter plaatse zijn geschetst; thuis in zijn atelier heeft hij ze op een later tijdstip met grijs en zwarte kleurvariaties opgewerkt en

Afb.2. Cronenburgh bij Loenen. 'Afbeeldinge van het Oude Slot Croonenburgh. Teekening van R. Roghman A° 1646'. Verloren gegaan 1864.

gewassen. Hoogstzelden komen fletse bruine tinten voor. Buiten Roghmans eigen tekeningen zijn er uit zijn tijd vrijwel geen reeksen van getekende of geschilderde kasteelafbeeldingen bekend. Ook de gegraveerde series beperken zich veelal tot vier à zes kasteelprenten. Voor de tweede helft der 17de eeuw is het aantal kasteelafbeeldingen eveneens schaars en soms twijfelachtig van kwaliteit. Een voorbeeld hiervan is C. Specht (?-1710) met "de Riddermatige Huysen en Gesichten in de Provincie van Utrecht" (1698). Deze uitgave telt 30 gravures van kastelen waarvan er vijf in de Vechtstreek staan. Pas later in de 18de eeuw neemt de belangstelling voor zulke series topografische afbeeldingen toe. Opvallend is dat in Roghmans weergave hoogstzelden sprake is van parkaanleg. De kastelen rijzen over het algemeen zonder meer op uit het polderlandschap, nog echt als stoere verdedigbare huizen. Tuinen rondom werden pas in de volgende generaties aangelegd. Uit vergelijkend onderzoek blijkt dat Roghmans kasteeltekeningen tussen 1646 en 1649 of iets later door hem wer-

den vervaardigd. Of er een opdracht voor deze tekeningen gegeven was is niet met zekerheid te zeggen. Zoals genoemd is alleen een gravure van **Zuylen** naar Roelant Roghman in tekening bekend, een van de 53 die hij maakte van Utrechtse kastelen. Hiervan trof hij er elf aan in de Vechtstreek, waaronder **Cronenburgh** (Afb. 2) en **Loenersloot** in de huidige gemeente Loenen.

In het in 1711 verschenen boek van Ludolf Smids "*Schatkamer der Nederlandsse oudheden*" wordt vermeld dat Christiaan van Hoek (1643-1710), de eigenaar van de nu verdwenen buitenplaats **Ouderhoek** aan de Vecht bij Nieuwersluis, de serie Roghmantekeningen in eigendom heeft. Dit boek was bedoeld als verjaarsgeschenk voor Christiaan van Hoek op 13 juni 1711. Over de er in opgenomen gravures staat op de titelpagina te lezen: 'Versierd met 60 verbeeldingen van soo geheele als vervallenen HeerenHuysen, Sloten en Kasteelen, merendeels geteekend door Roeland Roghman'. Smids had dus volop gebruik gemaakt van Christiaan van Hoeks collectie.

Uit zijn overige werk komt naar voren dat Roghman heel wat in de Nederlanden moet hebben rondgereisd en rond 1654 zeker een keer de Alpen heeft bezocht. Of hij een bezoek aan Italië bracht is niet zeker. Door het aangeven van de plaatsnaam en het jaartal 1657 naast zijn naam op een tekening is het zeker dat hij in Augsburg is geweest, dat aan de route naar Venetië ligt. Het is dan toch wel erg waarschijnlijk dat de kunstenaar ook die stad bezocht heeft. Zo rond 1660 moet hij zijn, op buitenlandse reisindrukken gebaseerde, schilderijen hebben vervaardigd, die veelal berglandschappen vertonen. Helaas is geen gedateerd olieverfschilderij van Roghman bewaard gebleven. Vermoedelijk zijn er contacten tussen hem en een aantal kunstenaars uit de eigen tijd geweest, wat uit stilistische overeenkomsten in zijn werk is op te maken en het vermoeden bestaat dat hij met Rembrandt bevriend was.

Na Christiaan van Hoek hebben enkele anderen de kastelenreeks in bezit gehad, totdat de serie in 1800 uiteenviel via een veiling. Sindsdien zijn de tekeningen tot ver buiten Nederland verspreid geraakt.

Bronnen

Wijck, H.W.M. van der en J.W. Niemeijer, 1989, *De kastelentekeningen van Roelant Roghman*.

Waller, F.G., 1938, *Biografisch woordenboek van Noord Nederlandsche graveurs*, p. 273.

Kramm, Chr., 1860, *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders en beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters*, p. 138.

Jacobus Storck (1641-ca.'93)

De uit Wesel in Duitsland afkomstige fijnschilder Jan Jansen Sturck (of Sturckenburg/-borg) (1628-'64/'68) had drie zonen Johannes (1629/'30-'73), Jacobus (1641-ca.'93) en Abraham (1644-na 1708), die alle drie ook schilder werden. Van Jacobus en Abraham is het meeste werk bewaard gebleven. Zij legden zich vooral toe op het schilderen van watergezichten met schepen.

Abraham is het meest bekend maar zijn broer Jacob is voor ons meer van belang. Hij vervaardigde namelijk een serie van verschillende gezichten langs de destijds belangrijke vaarroute tussen Amsterdam en Utrecht, waarvan de Vecht een groot deel uitmaakte.

De levendige bedrijvigheid, vooral in Amsterdam, bracht veel verkeer met het achterland mee. Dat had al vanaf de jaren dertig van de 17de eeuw geleid tot het ver strekkende en goed georganiseerde netwerk van jaagpaden langs kanalen en rivieren door heel Nederland.

Het eerste kanaal voor de trekvaart werd gegraven tussen Haarlem en Amsterdam in 1631-'33. Het kostte het toen enorme bedrag van fl. 265.931. (Een werkmans verdiende toen fl. 200 per jaar). Het rendeerde onmiddellijk want in het eerste jaar werden reeds 250.000 personen à 5 stuivers elk vervoerd. Daar kwamen de vrachtpenningen voor allerlei goederen en post nog bij. In 1661 namen zelfs 320.000 personen (op een bevolking van twee miljoen!) de geriefelijke trekschuit. Dit grote succes betekende het begin van een ware trekvaarthausse. In 1640 kwam de trekvaart tussen Amsterdam en Muiden - Weesp, dus naar het noordelijke deel van de Vecht, gereed. Even later was dat het geval met de trekroute langs de Amstel, Angstel en de Vecht op Utrecht. Een goed gehandhaafde dienstregeling, die o.a. in de Enkhuizer almanak werd gepubliceerd, zorgde voor een voorspelbare reistijd waarvan voordien geen sprake was en een unicum in de wereld van die dagen.

Aan het eind van de 17de eeuw hadden de Zeven Verenigde Provinciën een bijzonder stelsel van 658 km trekvaart dat voor fl. 4.5 miljoen was aangelegd. Dit netwerk was in aanvang door niemand bewust gepland. De aanleg en exploitatie van elke trekvaart werd meestal door de ermee verbonden steden gefinancierd alleen in Utrecht waren het de Staten van Utrecht die dat samen met de stad Amsterdam deden. Dat financiële buitenkansje gunden zij niet aan Utrecht-stad. Vanuit Amsterdam waren er in de 18de eeuw niet minder dan 103 afvaarten per dag in alle richtingen. De schuiten hadden een driekoppige bemanning: een schipper, een knecht en een jager, meestal een jongen, met paard, op het jaagpad langs de oever.

Het was de taak van de jager om er voor te zorgen dat het paard een gelijkmatig licht drafttempo aanhield. De verbinding tussen paard en mast op de schuit was een lange lijn, die door de knecht over allerlei hindernissen geleid moest

Afb. 3. Gezicht op Nieuwersluis. Schilderij door Jacob Storck.

worden. De gemiddelde snelheid was 7 km per uur. Op regelmatige afstanden waren stallen gehuurd, over het algemeen bij herbergen, om van paard te kunnen wisselen. Het traject tussen Amsterdam en Utrecht en verder naar en langs de Rijn naar Keulen werd een hoofdverbinding. Eenmaal ontdekt door kunstenaars zoals Jacob Storck werden de belangrijkste en schilderachtigste plaatsen daarlangs op papier, doek en paneel vastgelegd.

De aandachtige bezoeker van kunst- en antiekbeurzen en kijkdagen van veilingen ziet het laatste tiental jaren af en toe zulk 'Vechtwerk' van Jacob Storck opduiken. Deze schilderijen die meestal ca. 60x80 cm meten geven gezichten van over het water weer met verschillende schepen waaronder steeds een of meer trekschuiten. Een dergelijk schilderij is er van het begin van de trekroute bij de herberg de Berebijt niet ver van de Hoge sluis over de Amstel in Amsterdam waar nu het Amstelhotel naast staat. Een volgend schilderij geeft zicht vanuit het zuiden op Nieuwersluis. (Afb. 3) Ook bij Breukelen zette Storck zich op de oever van de Vecht om vanuit het noorden kasteel Nijenrode af te beelden compleet met trekschuit en jaagpaard op het jaagpad. Hij maakte minstens vier versies van dat Vechtgezicht. Verder naar het zuiden maakte hij in Maarssen zowel uit het noorden als het zuiden gezichten op de brug, de omringende huizen, de trekschuiten en andere schepen. Storck had voor dit genre kennelijk

veel afnemers. Van een van zijn Maarssense gezichten hangt een schilderij in het Rijksmuseum Twenthe dat tot voor kort voor een gezicht op de Overtoom in Amsterdam werd gehouden. Dat is nu recht gezet.

Bronnen

Bernt, W., 1980, *Die Niederländische Maler und Zeichner des 17. Jahrhunderts*, blz. 26.

Munnig Schmidt, E., 2005, Jacob Storck (1641-ca.'93), kunstschilder en de Vecht, *Jaarboekje Oudheidkundig Genootschap Nijstarlake*, blz. 23 e.v.

Wright, C., 1980, *Paintings in Dutch Museums*, blz.440.

Daniël Stoopendaal (1672-1726)

De graveur/tekenaar Daniël Stoopendaal was het vierde kind en de eerste zoon van de plaatsnijder (graveur) Bastiaan Stoopendaal (1637-'93) en Maria van Breen. Zij kregen tien kinderen waarvan zes reeds voor het derde levensjaar overleden. Daniël werd op 15 mei 1672 in de Westerkerk te Amsterdam gedoopt en vernoemd naar zijn grootvader Daniël van Breen, die ook plaatsnijder was. Ook broer Harmanus (1683-ca.1717) oefende dat beroep uit. Op 30 maart 1700 trouwde Daniël in zijn geboortestad met Machtelina Kock (1679-1756). Geen van hun zeven kinderen koos het beroep van de vader.

Daniël woonde met zijn gezin aan de Looiersgracht 25 in Amsterdam en stierf in 1726. Hij werd op 19 september in de Westerkerk begraven.

Stoopendaal is bij kenners van 18de eeuwse tuinen vooral bekend om zijn grote vogelvluchtgravures van verscheidene belangrijke Nederlandse buitenplaatsen. In het Sticht zijn dat die van kasteel **Heemstede** bij Houten (afmetingen: ca. 100x72 cm), **Het Slot van Zeist** (ca 62x86 cm) en **Zuylestein** bij Leersum (ca.64x86 cm). Alle drie dateren van omstreeks 1700. Voor de volledigheid zij vermeld dat de grote gravures van **Huis ter Meer** in Maarssen en die van **Gunterstein** in Breukelen van de hand van respectievelijk Hendrik de Leth en Willem Swidde zijn.

Daniël Stoopendaals naam is echter onverbrekelijk met de Vechtstreek verbonden door zijn gravures, 102 stuks, in het beroemde plaatwerk *De Zegepraalende Vecht*. Dat verscheen in 1719 te Amsterdam bij de weduwe van Nicolaus Visscher. De platen meten elk 14,6x19,6 cm en zijn van een buitengewone verfijning. (Afb. 4) De bijbehorende rijmtekst is van Claas Bruin (1671-1732). De opdracht aan de inschrijvers op het werk is van de hand van Andries de Leth en het gedicht De Vechtzing van Jan de Regt.

Van verschillende buitenplaatsgebieden, die in de loop van de 17de eeuw voornamelijk dankzij Amsterdams kapitaal in het westen van het land ontstonden, verschenen gedurende de eerste helft van de 18de eeuw een aantal plaatwerken

Afb. 4. Gezicht op Nieuwersluis naar het zuiden ziende. Rechts de voormalige buitenplaats Ouderhoek. Gravure nr.48 uit *De Zegepraalende Vecht* door Daniël Stoopendaal.

met welluidende namen. De daarin opgenomen afbeeldingen getuigen van de vele vaak uiterst kostbaar aangelegde buitens of zomerhuizen met hun weelderige tuinen en parken. Die waren meestal voorzien van waterpartijen, loofgangen, kunstig geschoren hagen, grotten, priëlen, siervazen, beelden en smeedijzeren sierhekken. De bekendste werken, ieder met tussen de 60 en 100 gravures en begeleidende dichtstukken, zijn *Het Zegepraalend Kennemerlant* (1733), *Hollands Arcadia Of de vermaarde Rivier Den Amstel* (1730) en *Het Verheerlijkt Watergraafs- of Diemermeer* (1725). Stoopendaals werk met de Vecht als onderwerp was voor alle navolgers het grote voorbeeld. Het was zo populair dat er tot in 1807 van de oorspronkelijke koperplaten verschillende herdrukken zijn uitgekomen. De meest bekende herdruk, die uit 1791, droeg als titel *De Vechtstroom*, waarvan in 1967 weer een herdruk verscheen met behulp van de toen moderne lichtdruktechniek. In 1998 volgde een kwalitatief veel betere herdruk

in offsettechniek van de oorspronkelijke uitgave uit 1719. De belangstelling bleek onverminderd groot. Binnen een week was de hele oplage van 400 exemplaren uitverkocht. Het zal niet de laatste herdruk geweest zijn.

De rijmtekst van Claas Bruin met als titel 'Speelreis langs de Vechtstroom' werd in de 18de eeuw zeer op prijs gesteld. Zijn 'gezangen in dichtmaat' bezorgden hem de bijnaam 'Het Licht der zedepoëzij'. Verdeeld over 35 bladzijden steekt Bruin al dichtend de loftrumpet over de Vechtstreek, de rivier, de steden en dorpen, de grote huizen met hun parken en hun eigenaren.

Stoopendaals 102 kopergravures worden gerekend tot de beste die in de 18de eeuw op dit gebied werden vervaardigd.

De eerste twee betreffen de stad Utrecht waar de oorsprong van de rivier de Vecht, een zijtak van de Rijn, gelegen is. In de serie zijn tien gezichten van steden en dorpen opgenomen met vaak de nabijgelegen grote huizen, voorts 88 platen van 39 verschillende buitenplaatsen en kastelen. De bijbehorende formele tuinen krijgen vanuit meerdere gezichtspunten gezien veel aandacht. Een rechthuis en een sluis kregen een eigen plaat.

De kwaliteit van Stoopendaals werk dat o.m. uitblinkt door evenwichtige compositie, dieptewerking en fraaie stoffering, blijkt door de jaren heen ook uit de navolgingen en copiën, die ook in Frankrijk, Engeland en Duitsland naar deze gravures zijn gemaakt.

Ook is al vroeg glas en serviesgoed met de gravures als voorbeeld gedecoreerd en zijn er in Rotterdam later in de 18de eeuw grote tegeltableaux naar gemaakt. De bekende schoolplaten, waarmee de jeugd eens op de hoogte van de glorie van de rivier de Vecht werd gebracht, zijn op Stoopendaals voorbeelden te herleiden.

Bronnen

Kretschmar e.a., F.G.L.O. van, 1980, Twee babbelstukken ontraadseld, *Jaarboek Centr. bur. voor genealogie* dl.34, blz.168 e.v.

Lisman, A.J.A.M., 1986, Het 18de eeuwse plaatwerk De Zegepraalende Vecht, *Jaarboekje Oudheidkundig Genootschap Nijstarlake*, blz. 71 e.v.

Lisman, A.J.A.M., 1998, Bij de nieuwe facsimile uitgave van *De Zegepraalende Vecht*.

Waller, F.G., 1938, *Biografisch woordenboek van Noord-Nederlandsche graveurs*, blz. 315

Abraham Rademaker (1676/77-1735)

De tekenaar, schilder, prenthandelaar en graveur Abraham Rademaker heeft een groot oeuvre van tekeningen en prenten nagelaten. Rademaker werd tussen 11 september 1676 en 10 september 1677 geboren in Lisse als zoon van de glazenmaker Frederik Rademaker. Later woonde hij in Amsterdam, en ging daar op 10 september 1706 op 29-jarige leeftijd in ondertrouw met de vijf jaar

Afb. 5. Portret van Abraham Rademaker.

oudere Maria Roosekrans (1671/72-1750), de dochter van een goudsmid. Het is bekend dat Abraham al vanaf zijn vroegste jeugd een enthousiast tekenaar was, “altijt bezig met tekenen met zulk een taei gedult en ongemeene naerstigheid, dat hij heele maanden achtereen in huis zat zonder uitgaan”. Zo heeft hij zich het vak geleerd zonder hulp van anderen (Afb.5).

In Amsterdam zal het grootste deel van Rademakers kunstzinnige werk zijn ontstaan, zoals behangsels en schilderijen, maar vooral tekeningen en prenten. Gezien de grootte van zijn oeuvre zal hij zeker een aantal leerlingen en medewerkers hebben gehad, maar van slechts twee van hen, Sybrand Feitama (1694-1758) en Louis Fabritius Dubourg (1693-1755), zijn de namen bekend gebleven. Rademaker hield zich in Amsterdam ook bezig met de handel in prenten en tekeningen, niet alleen van zichzelf maar ook van anderen, waaronder Rembrandt en de befaamde kastelentekenaar Roelant Roghman. Nadat hij in 1730 met zijn echtgenote – er werd uit hun huwelijk slechts één kind geboren dat

vroeg overleed – naar Haarlem was verhuisd, waar zij een huis aan de Soetestraat betrokken, liet hij zich daar inschrijven bij het Sint Lucasgilde als ‘konstschilder’. In de vroege ochtend van 24 juni 1734 zat hij volgens overlevering in het veld te tekenen, toen hij door enkele boeren werd opgemerkt. Aangezien zij in de waan verkeerden dat hij daar iets uitvoerde dat te maken had met het toen verspreide gerucht dat alle ‘Geuzen’ (protestanten) door de katholieken zouden worden vermoord, vielen zij hem met knuppels en dorsvlegels aan. Rademaker wist te ontkomen, maar herstelde niet meer van de opgelopen verwondingen en overleed op 5 januari 1735. Twintig dagen later volgde de begrafenis in de Weeskerk. Zijn nalatenschap, bestaande uit schilderijen, tekeningen en prenten werd nog in hetzelfde jaar in Amsterdam geveild en bracht meer dan 8000 gulden op, een aanzienlijk vermogen in die dagen. Onder het geveilde bevond zich niet alleen eigen werk, maar ook dat van anderen waar van ons in het oog springen: ‘drie kleine Vechtgezichtjes van Jacob Esselens’ (1626-’87), en een ‘Morgen- en avondstond aan de Vecht’ door Aert van der Neer (ca. 1603-’77). Het thans bekende werk van Rademaker bestaat uitsluitend uit tekeningen en prenten. Van zijn schilderijen, waarover in het midden van de 18de eeuw wordt geschreven, zoals behangschilderijen in het Amsterdamse huis Herengracht 615-617 dat destijds bewoond werd door zijn vriend mr. Jacob Cornelis Backer (1675-1748), ontbreekt ook hier thans ieder spoor. Zijn overgeleverde tekeningen en prenten zijn echter zo talrijk dat het bijna niet voor te stellen is dat één man dit in een periode van zo’n 35 jaar heeft weten te realiseren. Daarnaast is het ook zeer divers in thematiek en uitvoering. Overheersend zijn landschappen, dorpsgezichten en afbeeldingen van afzonderlijke gebouwen. Er zijn onder andere honderden kasteeltekeningen van Rademaker bewaard gebleven, waaronder een twintigtal van kastelen in de Vechtstreek, die hij vervaardigde naar afbeeldingen van anderen. Deze meten ieder circa 150x240 mm. Verschillende van die oorspronkelijke afbeeldingen zijn inmiddels zoek geraakt. Daarnaast zijn ongeveer 550 prenten van hem bekend. De vroegste daarvan behoren tot een serie van ongeveer 300 gravures die zijn opgenomen in de twee delen *Kabinet der Nederlandsche outheden en gezichten* dat in 1725 door Willem Barents in Amsterdam werd uitgegeven. Reeds twee jaar later verscheen bij dezelfde uitgever onder de titel *Kabinet van Nederlandsche en Kleefse outheden* het eerste deel van een zesdelige tweede editie, met 50 prentjes per deel. Deze prentjes meten ieder circa 80x115 mm, zijn linksonder gesigneerd ‘A. Rademaker fecit’, midden onder staat een titel en bij het merendeel is rechts onder nog het jaartal van de weergegeven situatie toegevoegd. De voorstellingen zijn zeer divers en laten onder andere stads- en dorpsgezichten en kastelen zien. Het succes van het *Kabinet* was zo groot dat er meerdere herdrukken van verschenen en verschillende kunstenaars in de 18de en 19de eeuw het niet beneden hun waardigheid

Afb. 6. Valkenheyning aan de Angstel bij Loenersloot. Gravure nr. 93 door Abraham Rademaker uit *Hollands Arcadia Of de vermaarde Rivier Den Amstel*.

achten om er prentjes uit te kopiëren.

Betreffende de Vechstreek zijn er in het Kabinet 18 ‘gezichten’ te onderscheiden, waaronder zes uit de huidige gemeente Loenen. In 1719 verscheen het plaatwerk *De Zegepraalende Vecht* met 102 gravures van de hand van Daniël Stoopendaal, die vooral buitenplaatsen en tuinen lieten zien. Deze uitgave was zo succesvol dat er al spoedig een herdruk volgde. Het gevolg daarvan was dat ook Rademaker voor soortgelijke uitgaven gravures ging vervaardigen. Zo kwam in 1730 bij de Amsterdamse uitgever Leonardus Schenk het plaatwerk *Hollands Arcadia* uit met 83 prenten van Rademaker en 17 van Matthys Pool (1677-ca. 1732). De wijze waarop de daarin afgebeelde eigentijdse hofsteden en buitenplaatsen zijn weergegeven – de voorzijde gezien vanaf de weg of het

water, waarbij veel zicht op het huis wordt ontnomen door toegangspoorten, hoge hagen en bomen –, doet vermoeden dat Rademaker, anders dan Stoopendaal, geen contact met de eigenaren heeft gehad. Dit plaatwerk, dat ons van Amsterdam via Ouderkerk aan de Amstel, en Abcoude tot Loenersloot voert, geeft een mooi beeld van hoe onder andere ‘deszelfs Lustplaatsen, Herenhuiszen en Dorpen’ er in dit deel van de Vechtstreek hier zo’n 280 jaar geleden uitzagen (Afb. 6).

Bronnen

Beelaerts van Blokland, W. e.a., 2006, *Kasteeltekeningen van Abraham Rademaker*.

Kaldenbach, C.J., 1987, Abraham Rademaker, *Leids Kunsthistorisch Jaarboek* dl. IV, p. 165 e.v.

Jan de Beijer (1703-’80)

Van het werk van de tekenaar/schilder Jan de Beijer is bekend dat het topografisch zeer nauwkeurig is. Door deze werkwijze heeft het grote documentaire waarde en bij restauraties van monumenten, waarvan hij er talloze heeft afgebeeld, wordt graag van zijn werk gebruik gemaakt. Slechts zelden werkte De Beijer, die naast enkele schilderijen en etsen, hoofdzakelijk tekeningen vervaardigde, naar een ouder voorbeeld.

Jan de Beijer werd op 24 september 1703 in Aarau (Zwitserland) geboren waar zijn vader, Johan Jacob, wervingsofficier voor het Hollandse leger zou zijn geweest. Jan was het derde kind en zoon in het gezin. De twee oudste zonen zouden later belangrijke functies in het openbare leven vervullen, zoals leden van het geslacht De Beijer dat in de 17de en 18de eeuw in meerdere plaatsen in het oosten van ons land, met name Nijmegen, deden. Over de jeugd van De Beijer is vrijwel niets bekend. In 1731, toen hij te Emmerik woonde, had hij inmiddels contacten in de kunstenaarswereld. In juni van dat jaar maakte Cornelis Pronk (1691-1759), de bekende Amsterdamse topografische tekenaar, met een gezelschap van vijf personen een reisje naar het Kleefse land. Van deze reis is een reisjournaal bekend gebleven met een groot aantal tekeningen door Pronk. In dit journaal wordt Jan de Beijer als een van de vijf genoemd met de toevoeging dat hij een ‘bekend tekenaar’ was. Dat hij in 1731 wordt beschreven als een bekend tekenaar is opmerkelijk omdat de eerste tekeningen die van hem bekend zijn uit 1732 dateren. In het midden van de 18de eeuw schrijft een tijdgenoot over De Beijers opleiding: ‘In zijn jeugd hielt hij zich veel te Amsterdam op, en by die gelegenheit had hij aanleiding om by Pronk de tekenkunst te leeren; door wiens gelukkig onderwijs hij een fraai Meester geworden is, hebbend een groote menigte gezichten van steden, kastelen en oude gebouwen in ’t Lant van Kleef, Namen, Maestricht, Gelderland en de Provincie Utrecht getekent’.

Vrijwel al zijn tekeningen en prenten zijn door hem voorzien van plaatsaanduiding en datum van vervaardiging. Aan de hand daarvan is 40 jaar geleden een 'reiswijzer' opgesteld waaruit op te maken valt dat hij tussen 1732 en '69 vaak op reis was.

Tussen 1751 en '69, met een onderbreking van 1761 tot en met '65, was De Beijer werkzaam in Amsterdam. Daar heeft hij toen les in het schilderen met olieverf gehad van Johan Maurits Quinckhardt (1688-1772). Naar een schilderij van Quinckhardt met onder meer een portret van Jan de Beijer, werd de gravure vervaardigd die bij dit artikel is afgebeeld (Afb. 7).

De Beijer, die ongehuwd was, moet volgens de eerder aangehaalde tijdgenoot een ingetogen levend zuinig man zijn geweest. Dat laatste mag wellicht blijken uit het feit, dat hij zuinig met materiaal omging: er bestaan verscheidene tekeningen op twee of meer stukken papier die aaneen geplakt zijn. Vele van deze stukken vertonen aan de achterzijde een al dan niet afgewerkte schets. Dit kan er op wijzen dat deze bladen uit schetsboeken afkomstig zijn.

Na een zeer werkzaam leven, waarin hij onder andere circa 2000 tekeningen vervaardigde, is De Beijer op 15 februari 1780 te Emmerik overleden. Het is mogelijk dat hij daar toen inwoonde was bij zijn oudere broer Johan Andries, die een huis op zeer aanzienlijke stand in die stad had. Jan de Beijer werkte vaak in opdracht van uitgevers en het meest voor Isaac Tirion (1705-'65) te Amsterdam. Zoals onder andere voor diens beroemde plaatwerk '*Het verheerlykt Nederland of Kabinet van Hedendaagsche Gezigten*' met uitsluitend prenten van steden, dorpen, huizen en kastelen. Voor dit grootste en fraaiste topografische prentwerk dat in de 18de eeuw verscheen leverde De Beijer naast Cornelis Pronk, Abraham de Haen (1707-'48) en Hendrik Spilman (1721-'84) de voortekeningen. Opmerkelijk is dat zowel De Beijer als De Haen leerlingen waren van Pronk en dat Hendrik Spilman vrijwel alle tekeningen ook in prent bracht. Spilman wist hierin een grote eenheid van stijl te bereiken, waarbij de individuele stijlverschillen tot een minimum gereduceerd werden. In het negendelige werk, dat in de periode 1745-'74 verscheen, zijn in totaal 754 prenten opgenomen waarvan er maar liefst 399 vervaardigd werden naar originelen van De Beijer. De laatste drie delen, die in 1773 en '74 het licht zagen, bevatten gezichten uit de stad en de provincie Utrecht, die op twee na alle door Jan de Beijer waren getekend (Afb.8). De Vechtstreek is hierin vertegenwoordigd met 25 prenten en van verschillende voortekeningen is de huidige verblijfplaats bekend. Ook voor particuliere opdrachtgevers werkte hij. Zo ontving De Beijer een grote opdracht van David van Mollem, de eigenaar van een zijderederij met een buitenplaats aan de Vecht, even ten noorden van Utrecht, het toentertijd tot ver over de landsgrenzen bekende **Zijdebalen**. In 1749, een jaar voor Van Mollems overlijden, schetste De Beijer van huis en tuinen een serie van 23

Afb. 7. Gravure door Pieter Tanjé (1706-'61). Het daarop voorkomende portret van Jan de Beijer (onder) is vervaardigd naar een schilderij door Johan Maurits Quinckhardt (1688-1772).

gezichten en verwerkte deze later tot een gekleurde en zorgvuldig uitgewerkte reeks. Door deze tekeningen, die nu deel uitmaken van de collectie van het Centraal Museum te Utrecht, kan men zich een goede voorstelling maken van de kostbare buitenplaats, waarvan aan de Vecht nu niets meer terug te vinden is. Aan de eerste serie werkte De Beijer ter plaatse 14 dagen. Op geraffineerde wijze gaf hij aan alle ongewone architectuurelementen, beelden, beplanting en hagen het eigen typerende karakter. De eerste serie werd door een afstamme-

Afb. 8. Slot Loenersloot. Gravure door Hendrik Spilman vervaardigd naar de tekening van Jan de Beijer (Uit *Het verheerlykt Nederland* 1773).

ling van de Van Mollems in 1909 aan de stad Utrecht geschonken en berust nu in het Utrechts Archief. De tweede serie is meer uitgewerkt en vertoont, anders dan de eerste, talrijke bezoekers aan de tuinen. Nadat het Centraal Museum deze serie in 1980 verwierf kon het publiek er in mei, juni en juli 1981 mee kennis maken tijdens de prachtige tentoonstelling 'Zijdebalen-lusthof aan de Vecht'.

Bronnen

Romers, H. J., 1969, *De Beijer, oeuvrecatalogus*.

Klapwijk, P. J., De totstandkoming van Het verheerlijkt Nederland, *Leids Kunsthistorisch jaarboek* 1987, dl IV, p. 179 e.v.

Werd, G. de, 1980, *Jan de Beijer, tekeningen*.

Centraal Museum Utrecht, catalogus tentoonstelling 22 mei t/m 19 juli 1981 'Zijdebalen- lusthof aan de Vecht'.

Scheen P.A., 1970, *Lexicon der Nederlandse beeldende kunstenaars 1750-1950*, dl I, p. 40.

Gerrit Zegelaar (1719-'95)

De vader van de kunstschilder/tekenaar Gerrit Zegelaar, Hendrik Zegelaar, was afkomstig uit Wageningen en is via Amsterdam in 1715 naar Loenen aan de Vecht gekomen. Daar trad hij in 1718 in het huwelijk met Johanna ter Brugge. Zij was sinds 1714 in Loenen woonachtig en is in Almelo geboren. Zij kregen in Loenen zeven kinderen, waaronder Gerrit, die op 16 juli 1719 werd geboren. Bij zijn geboorte bleek hij doof te zijn. Hij bleef dus stom, maar die handicap blijkt in de loop der jaren geen beletsel te zijn geweest om toch een heel verdienstelijk kunstschilder te worden. Zijn vader was in Loenen zeer gezien, handelde in onroerend goed en bekleedde er een aantal openbare functies. Zo was hij ouderling in de Nederlands Hervormde kerk, brandmeester en schepen, een functie die te vergelijken is met die van wethouder. In 1759 trouwde Gerrit, waarschijnlijk te Amsterdam, met Maria van der Steen. Zij had een broer die ook doofstom was. Van wie Zegelaar les heeft gekregen staat niet vast. Dat hij in 1795 in Wageningen overleed zal er mogelijk mee te maken hebben dat daar nog familie van zijn vader woonde.

Van Gerrit Zegelaar zijn in verschillende openbare collecties en bij particulieren tekeningen en schilderijen aan te treffen. Ook komt zijn werk met zekere regelmaat op de veiling en is het soms op antiekbeurzen te vinden. Dit laatste was enige jaren geleden het geval te 's Hertogenbosch. Hier waren bij kunsthandel P. de Boer uit Amsterdam twee kleine schilderijen van gelijk formaat op paneel te zien; een van een man en een van een vrouw, ieder in 18de eeuwse kleding. Beiden zien de beschouwer aan, zijn ieder voor de helft van hun lengte afgebeeld en staan voor de gevel van een huis. Vooral het schilderij van de man is voor ons interessant. Hij houdt in zijn linkerhand een stenen pijp en met zijn rechter neemt hij een vuurtestje van een smalle tafel. Links achter hem is een naar binnen opengedraaid raam te zien en rechts achter hem nog net een stuk van een aanplakbord waarop biljetten met mededelingen. Een deel van zo'n aankondiging is duidelijk te lezen en betreft mededelingen die betrekking hebben op de vrije paardenmarkt te Loenen aan de Vecht, die hier lange tijd werd gehouden (Afb. 9). De vrouw op het andere paneel staat voor de voordeur van een deftig huis. Zij draagt aan haar rechterarm een gevlochten mand gevuld met schapenkaasjes en een zo'n kaasje houdt ze in haar linkerhand omhoog. Omdat op de voorgrond links van de man op het eerste paneel een botertonnetje te zien is, wordt de man in een onlangs gevonden veilingcatalogus uit 1800 als 'boterboer voor een herberg' beschreven. Nu er meer van zulke gelijksoortige schilderijen van Zegelaars hand bekend zijn, zoals die met een briefbesteller, een timmerman, een groenten- en fruitverkoopster en een metselaar, is het heel goed mogelijk dat de schilder zich voor dit werk heeft laten inspireren door de beroemde 17de eeuwse graveurs Jan Luyken (1649-

Afb. 9 Boterhandelaar voor het rechthuis van Loenen(?), zie het aanplakbord met LOEN en VRIJPAAR alsmede ORD met daarboven het wapen van de Staten van Utrecht. Schilderij op paneel 24.3x19.8 cm door Gerrit Zegelaar (Coll. kunsth. P.de Boer).

1712) en zijn zoon Casper (1672-1708) die tal van ambachten uitbeelden rond 1690. Het is bekend dat 18de eeuwse schilders zoals Zegelaar hun figuren vaak voor gevels, in kleine keukens, winkels, werkplaatsen of achter open natuurstenen togen plaatsten van niet bestaande gebouwen. Hun werk is, net als dat van schilders uit de 16de en eerste kwart 17de eeuw, juist in hoge mate leerzaam vanwege de natuurgetrouw afgebeelde gebruiksvoorwerpen. Hebben zij bijvoorbeeld zo'n keuken of werkplaats geschilderd, dan zijn ook vaak zo veel mogelijk van de voorwerpen die daarin thuishoren door hen afgebeeld. Vooral in dit soort werk laat Zegelaar zien dat hij een meester is in het weergeven, tot in de details, van inventarisgoederen of gereedschappen, maar van de omgeving waarin hij ze laat zien kan vrijwel zeker worden aangenomen dat die niet zo bestond.

In de catalogus van de eerder genoemde veiling uit 1800 staan in totaal acht schilderijen van Zegelaar vermeld, ieder van vrijwel hetzelfde formaat. Van vier daarvan is de huidige verblijfplaats bekend. Het betreffen: 'een boterboer', 'een kaasverkoopster', 'een courantenombrengster' en 'een brievenbesteller'.

Afb. 10. Nagetekend zelfportret van Gerrit Zegelaar door Wybrand Hendriks (Coll. Prentkab. Univ. Leiden).

Van de andere vier: ‘een hooiboer’, ‘een hooiwerkster’, ‘een eyervrouwje’ en ‘een voerman’ ontbreekt tot op heden ieder spoor. Deze acht schilderijen waren van de bekende 18de eeuwse kunstverzamelaar Jan Gildemeester (1744-’99) die even voor deze veiling was overleden. Gildemeester, die in Amsterdam op Herengracht 475 woonde, het huis dat wel het mooiste aan de gracht wordt genoemd, bezat onder andere werk van Rembrandt, Gabriel Metsu, Gerard Dou en Pieter de Hoogh. Zegelaars werk is dus bij hem in goed gezelschap geweest. In 1994 werd in Amsterdam een zelfportret van Zegelaar geveild. Hij laat zichzelf zien, zittend voor een opengeschoven raam en bezig met het scherpen van een tekenpen. Op de onderdorpel van het raamkozijn staan en liggen attributen die bij zijn vak horen, zoals een tekenhaak, een passer en een map met tekeningen. Ook hier is sprake van een paneel van klein formaat. Een tijdgenoot maakte vermoedelijk op dit zelfportret een lofdicht in 1743, en prijst Zegelaars’ “sagt en eël penseel”. Dat Gerrit Zegelaar ook groot werk aan kon bewijzen de

beschilderingen die uit 1763 dateren en zich eens in het huis Spaarne 106 te Haarlem bevonden. Daarop heeft hij niet alleen de opdrachtgever Matthijs Hoofman van Diepenbroek en diens vrouw Maria van der Graes, maar ook zich zelf en zijn vrouw levensgroot vereeuwigd (Afb. 10). De fraaie beschiedering bestond uit zes grote doeken die in een zes bij elf meter lange zaal de wanden bedekten. Zij stelden de vier jaargetijden en de vier elementen voor in een landelijke omgeving. In 1898 zijn de schilderstukken uit het huis genomen en aan het Grassi museum in Leipzig verkocht. Daar zijn ze in 1945 tijdens oorlogshandelingen helaas verloren gegaan, maar gelukkig zijn er goede foto's van bewaard gebleven die er ook van getuigen dat Gerrit Zegelaar als kunst-schilder niet de eerste de beste was.

Bronnen

- Munnig Schmidt, E., 2002, Gerrit Zegelaar, een 18de eeuwse kunstschilder uit Loenen aan de Vecht, *Jaarboekje Nijfartake*, p. 62 e.v.
- Staring, A., 1956, *De Hollanders thuis, gezelschapstukken uit drie eeuwen*, p. 33, 126, 128.
- Scheen P.A., 1970, *Lexicon der Nederlandse beeldende kunstenaars 1750-1950*, dl II, p. 645.
- Kramm, Chr., 1860, *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders en beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters*, p. 189.

Petrus Josephus Lutgers (1808-'74)

Met vooral zijn vele gewassen tekeningen, aquarellen en steendrukken van buitenplaatsen, stads- en dorpsgezichten neemt de tekenaar en lithograaf Petrus Josephus Lutgers een belangrijke plaats in onder de weinig talrijke Nederlandse topografische tekenaars van de 19de eeuw. Hij was het grootste deel van zijn leven in Loenen aan de Vecht woonachtig en vooral vaak in de Vechtstreek aan het werk. Op 24 augustus 1808 werd hij kort na zijn geboorte te Amsterdam gedoopt. Zijn vader, Johannes Josephus Lutgens, was uit Aken afkomstig en bekleedde de functie van 'dienaar der Justitie', eerst te Amsterdam en later (vóór 1830) in Loenen. Op 3 september 1830 trad Petrus Josephus, hij was toen 22 jaar, in het huwelijk met de een jaar jongere Maria Susanna Moen. Als beroep gaf hij op 'tekenmeester' en hij tekende het huwelijksregister met P.J. Lutgens, zoals hij van huis uit heette. Echter vrijwel zijn gehele leven signeerde hij zijn werk als Lutgers. Mogelijk heeft de naam van Sint Lutger, een bekende heilige in de Vechtstreek, aan wie de grote kerk van Loenen gewijd is, hem hiertoe geïnspireerd. Het echtpaar betrok in Loenen het huis Dorpsstraat 65 en verhuisde later, in 1852, toen het inmiddels acht kinderen gekregen had (zes dochters en twee zonen) naar de ruimere woning Dorpsstraat 2. Hier overleed zijn vrouw in 1859. In 1873 verhuisde Lutgers met twee nog bij hem wonende,

Afb. 11. Portretfoto, visitekaartmodel van P.J. Lutgers
8x6 cm, ca 1850.

ongehuwde dochters naar het huis *HoopRust*, Dorpsstraat 98, waar hij in het daarop volgende jaar op 65-jarige leeftijd kwam te overlijden (Afb.11). Op de begraafplaats van Loenen markeert nog een kleine steen de plaats waar hij kort daarna is begraven. Zijn oudste zoon Jan (1836-1919), die succesvol in het onderwijs was, tekende en aquarelleerde zeer verdienstelijk in de trant van zijn vader. De nu bekende kunstschilder van vooral Vechtgezichten, Nicolaas Bastert (1854-1939), was een van Petrus Josephus' meest succesvolle leerlingen.

De door Lutgers vervaardigde, hoofdzakelijk topografische, afbeeldingen zijn gemaakt in diverse technieken. Van hem zijn vooral gewassen tekeningen, meestal in zachtgrijze en bruine tinten, op papier bekend en tekeningen in

potlood, en slechts een klein aantal olieverfschilderijen (Afb.12). Zijn grootste bekendheid kreeg hij echter als lithograaf, omdat de toen net nieuwe steendruktechniek een ruimere verspreiding van zijn werk mogelijk maakte. Dit zogenaamde vlakdrukprocédé berust op het verschijnsel dat water en vet elkaar afstoten, terwijl zij een gelijke affiniteit bezitten voor een derde substantie, oorspronkelijk lithografische kalksteen. In de lithografie wordt de tekening met vet lithografisch krijt of inkt op die vlakgeslepen kalksteen aangebracht en vervolgens gefixeerd. De steen wordt daarna tegelijkertijd met water nat gehouden en met drukinkt ingerold. De drukinkt pakt uitsluitend op plaatsen waar de tekening het doordringen van water verhinderd heeft. Het afdrukken kan vervolgens onder de rolpers onder zeer zware druk plaatsvinden en de steen kan een vrijwel onbeperkt aantal afdrukken leveren. Deze techniek werd omstreeks 1820 voor het eerst in ons land toegepast. Lutgers was pas 23 jaar oud toen hij in 1831, met het tekenen van de afbeeldingen voor de uitgave van zijn eerste lithografisch plaatwerk van vooral buitens aan de Vecht, aanving. In zijn inleiding tot de serie '*Gezigten aan De Rivier de Vecht*', die tussen 1832 en '36 tot

Afb. 12. Dorpstraat te Loenen naar het noorden gezien, links de NH kerk en op de achtergrond het huis waarin nu restaurant Tante Koozje is gevestigd. Aquarel door P.J.Lutgers 1864. (Part. Coll.)

stand kwam, licht Lutgers toe: “Reeds vroeger werden de Hofsteden aan de oevers van deze tak van den Rijn gelegen, in afbeeldingen gebracht. Vele zijn er voorzeker door de treurige omstandigheden des Vaderlands gesloopt, andere hebben sedert merkelijke veranderingen ondergaan, nieuwe zijn aangebouwd, zoodat eene tweede getrouwe navolging wenschelijk werd”. Hij bedoelt hiermee dat zijn werk, dat 86 afbeeldingen bevat van buitenplaatsen, kastelen en dorpsgezichten, gezien moet worden als de gewenste opvolger van het in 1719 uitgekomen plaatwerk *De Zegepraalende Vecht* waarvoor Daniël Stoopendaal (1672-1726) 102 kopergravures vervaardigde.

Via zijn litho's laat Lutgers ons onder andere 59 verschillende buitenplaatsen of kastelen en zeven dorpen in de Vechtstreek zien. Hebben de kopergravures uit de *De Zegepraalende Vecht* veel van fijne pentekeningen, de charme van Lutgers' litho's is daarentegen vooral gelegen in hun korrelige structuur, waardoor de afbeeldingen op zacht-potloodtekeningen lijken. De Vechtstreek-litho's werden aan de man gebracht in losse omslagen met opdruk per serie van vijf of zes

stuks met tevens de daarbij behorende summiere teksten waarin Lutgers zelf iets over bijvoorbeeld de desbetreffende buitenplaatseigenaar meedeelt en een enkel historisch feit presenteert. Tussen 1832 en '36 verschenen er 17 van die series en bij de laatste werd een titelblad en inleidende tekst geleverd. Zo was het voor de koper mogelijk zelf het geheel te laten inbinden tot een kloek boek. Dit verklaart ook dat vrijwel elk van die boeken dat men tegenkomt een andere band heeft. Van de losse series in hun oorspronkelijke omslagen zijn slechts enkele complete exemplaren bewaard gebleven. Dat het Lutgers niet ontbrak aan zakelijk talent blijkt mede uit advertenties die hij plaatste en waarin hij ondermeer “de eer heeft de Heeren liefhebbers en voorstanders van Vaderlandsche prentkunst kennis te geven van het aanstaande verschijnen van een nieuwe serie litho's in welke onderneming hij bereids begunstigd is met de voor hem hoogst vereerende intekening van verschillende aanzienlijke personen”. Het verschijnen van de Vecht-litho's was een groot succes en reeds spoedig na het verschijnen ervan zullen de volgende werken, die in de komende 38 jaar tot stand kwamen, hem voor ogen hebben gestaan. Dit betrof de series over de buitens gelegen in de grote landgoedcentra van Holland en Utrecht, namelijk ‘*Gezigten in de Omstreken van Haarlem*’ met 90 afbeeldingen die in 1837-'44 volgde, ‘*Gezigten in De omstreken van 's Gravenhage en Leiden*’ met 87 afbeeldingen uit 1855 en tenslotte die van de ‘*Gezigten in De omstreken van Utrecht*’ eveneens met 87 afbeeldingen uit 1869. Deze werken zouden zijn levenswerk worden en hebben zijn naam tot in onze tijd een vertrouwde klank gegeven. Bij zijn overlijden bleek Lutgers een welgesteld man te zijn met een aanzienlijk vermogen.

Bronnen

- Lisman, A.J.A.M., E. Munnig Schmidt en H.W.M. van der Wijck, 2001, *Gezigten aan de rivier de Vecht, Petrus Josephus Lutgens/Lutgers*. Dit boekwerk toont ruim 110 van Lutgers' tekeningen, aquarellen en schilderijen waarvan er 41 de gemeente Loenen als onderwerp hebben.
- Lisman, A.J.A.M., voorwoord in de nog te verschijnen herdruk van Lutgers' litho's 1832-1836 ‘*Gezigten aan de rivier de Vecht*’.
- Scheen, P.A., 1970, *Lexicon der Nederlandse beeldende kunstenaars 1750-1950*, dl I, p. 732.

Syfert Nicolaas Bastert (1854-1939)

De kunstschilder Nicolaas Bastert, die later ‘De Vechtschilder’ werd genoemd, is op 7 januari 1854 te Maarssen geboren op de nu niet meer bestaande buitenplaats Otterspoor. Hij was het tweede kind, maar de eerste zoon, van Jacob Bastert (1826-1902) en de domineesdochter Marie Koordens (1826-1908). Op 31 juni 1890 zou zoon Nicolaas met Eva Versteeg (1869-1942) trouwen, net als zijn moeder de dochter van een dominee. Zij kregen drie kinderen, een zoon

en twee dochters. Vader Jacob Bastert was onder andere gemeenteraadslid in Maarssen, lid van de Provinciale Staten van Utrecht en enige tijd Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid. Al van ouds waren er leden van het geslacht Bastert in de Vechtstreek te vinden. Aanvankelijk in Weesp en later verder zuidwaarts aan de Vecht, toen de grootvader van Nicolaas in 1757 in bezit kwam van de buitenplaats Cromwijck, gelegen aan de Vecht tussen Maarssen en Breukelen. Na het overlijden van Jacobs moeder vestigde hij zich met zijn gezin in 1855 op deze buitenplaats, waaraan een steenfabriek verbonden was. Voor Nicolaas had de vader een carrière in de handel in gedachten en na de gebruikelijke schoolopleiding kwam hij in 1870 op kantoor van een handelsfirma in Amsterdam, waarvan Jacob Bastert medevenoot was. Hier bleef hij vijf jaar werken. Al op zeer jeugdige leeftijd moet hij op Cromwijck tekenles hebben gehad van de bekende tekenmeester P.J. Lutgers uit Loenen, vervaardiger van vele Vechtgezichten. Bekend gebleven is dat Lutgers ook les gaf op andere buitenplaatsen in de omgeving, zoals op Gunterstein – aan de kinderen Willink van Collen – en op VreedenHoff – aan de kinderen Backer. Nicolaas Bastert, die steeds een dagboek heeft bijgehouden, schreef op 8 februari 1874 over zijn laatste bezoek aan Lutgers, die zo ziek is dat hij niet naar Cromwijck kan komen, en korte tijd later zou overlijden: “Zou ik nu zijne even aangename als leerzame lessen voor altijd moeten missen? Zou ik nu de vriend moeten missen die de leiding had van mijn jong kunstenaarsleven, met wien ik zoo gaarne over kunst sprak?”

De oudst gedateerde tekening van Bastert is gemaakt in 1861. Het is een potloodtekening op blauw papier, gedateerd 5 juli 1861 en stelt de uitspanning ‘De Olifant’ voor, die tegenover Cromwijck aan de overzijde van de Vecht ligt. In de periode tussen 1870 en ’75 kon Bastert, wiens grote wens het al jong was om kunstenaar te worden, zich nog niet volledig concentreren op de kunst omdat hij immers aanwezig moest zijn op kantoor. Enige steun bij zijn ontwikkeling in de richting van de kunst kreeg hij van de vrouw van zijn baas. Zij stelde hem een zolder als atelierruimte ter beschikking. Over de houding van zijn ouders ten opzichte van Nicolaas’ steeds verdergaande belangstelling voor de kunst is vrij weinig bekend. Vermoedelijk heeft zijn vader het langst vastgehouden aan de door hem voorgestelde kantoorbaan en zag hij kunst alleen als een aardig tijdverdrijf. Na het overlijden van Lutgers in 1874 is Bastert in zijn vrije tijd gaan werken op het atelier van de schilder Marinus Heijl (1836-1931), die opgeleid is aan de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten te Amsterdam. Heijl, die vooral bekend is als leermeester van jonge schilders, spoorde Nicolaas aan “flink aan te pakken” nu hij zijn roeping mocht volgen. Zijn leertijd in het atelier van Heijl, is om twee redenen belangrijk. Op de eerste plaats heeft hij er een gedegen opleiding in het landschapsteken gekregen en hij

Afb.13. Nicolaas Bastert ca. 1930. Op de schildersezal een schilderij met gezicht op de brug van Nieuwersluis.

heeft daar George Poggenbeek (1853-1903) ontmoet, een medeleerling, waarmee hij zijn leven lang bevriend zou blijven en met wie hij diverse reizen naar Frankrijk en Italië zou maken. Aanvankelijk was het ook de wens van de ouders van Poggenbeek dat hij een loopbaan in de handel zou volgen. Echter in 1872 kreeg hij van hen toestemming om naar de avondcursus aan de Academie voor Beeldende Kunsten in Amsterdam te gaan, terwijl hij overdag in het atelier van Heijl werkte. Nadat ook Nicolaas Bastert een avondcursus aan deze instelling ging volgen, deed hij begin januari 1876 toelatingsexamen voor de dagopleiding en werd aangenomen. Als medeleerlingen trof hij daar onder andere Willem Witsen en George Breitner aan. In een brief, die Breitner in die tijd aan zijn vriend, de schilder Van der Weele, schreef, schrijft Breitner onder andere "De beste onder de schilders hier zijn nog behalve Bastert en Poggenbeek, Voerman en Haverman ...". Na hun leertijd op de Rijksacademie hielden zij contact en uit bewaard gebleven correspondentie van Breitner aan Bastert blijkt dat er sprake is geweest van een hechte vriendschap. Nicolaas, die zoals uit zijn vele bewaard gebleven tekeningen blijkt, er vaak op uit trok, kon al vroeg uitstekend naar de natuur tekenen. Lange tijd was het tijdens de oplei-

Afb. 14. De Vecht tussen Nieuwersluis en Breukelen naar het zuiden gezien. Olieverf op doek, door Nicolaas Bastert.

ding uitsluitend toegestaan om in potlood of zwart krijt te werken, maar beslist niet in olieverf. Dit ging op den duur de aankomende kunstenaars erg tegenstaan en het was voor Nicolaas Bastert een verademing toen hij in 1876 in het atelier van Heijl voor het eerst in de gelegenheid werd gesteld om met olieverf aan de slag te gaan (Afb.13). Het gebruik van de kwast heeft hem na zoveel jaren krijt en potlood zeer verheugd. Uit dit jaar stamt zijn eerste olieverfschilderij. Het is een voorstelling van het huis Cromwijck, gezien van de overzijde van de Vecht. Hij voerde het fijn gepenseelde werk met veel aandacht voor details uit en zijn gedegen training in natuurstudies wierp nu eindelijk vruchten af. Later werd zijn werk wat lossier met een bredere penseelstreek. Basterts kunst wordt gerekend te behoren tot de nabloei van de Haagse School. De Haagse School wordt gevormd door een groep schilders die ieder een eigen stijl hebben, maar waarvan de gemeenschappelijke kenmerken opvallend zijn. Een van die kenmerken is het kleurgebruik, een ander de voorkeur voor het schilderen van genres als landschappen, stillevens, dieren en dergelijke. De

schilders van de Haagse School werkten tonalistisch – het harmonieus afstemmen van de kleuren op het palet – om de lichtval in de voorstelling correct weer te geven. In de schilderijen en aquarellen van Nicolaas Bastert zijn een aantal belangrijke kenmerken van deze schilderkunst te onderkennen. Het grootste deel van zijn leven was hij woonachtig en werkzaam in de Vechtstreek en vaak koos hij de rivier als onderwerp (Afb.14). Menigmaal is in dat werk te zien dat hij als geen ander uitblonk in het weergeven van de weerspiegeling in het water. Tijdens zijn leven exposeerde hij menigmaal – vaak met beroemdheden uit zijn tijd – en kreeg hij goede kritieken. Na zijn overlijden in 1939 daalde de belangstelling voor zijn werk. Sedert in 1989, precies vijftig jaar na zijn overlijden, een grote tentoonstelling van zijn schilderijen werd gehouden op het slot Zuylen, staat hij echter weer volop in de belangstelling.

Bronnen

Jong, Lia de, 1990, *Nicolaas Bastert, Vechtschilder*.

Scheen, P.A., 1970, *Lexicon der Nederlandse Beeldende Kunstenaars 1750-1950*, dl II, p. 52.